

TEKFURDAĞI (RODOSCUK) ÂYÂNI OSMAN AĞA VE MUHALLEFÂTI*

Şeyda Şerife GÜL**

Öz: Bu çalışmada, 18. yüzyılın sonlarından 19. yüzyılın başlarına kadar aralıklarla Tekfurdağı (Rodosçuk) âyânlığı görevini yapan Osman Ağa'nın âyânlık süreci ve müsâdere olunan malları ele alınmıştır. Bu çalışmanın âyânlar hakkındaki literatüre Tekirdağ özelinde yapılan bir mikro çalışma ile katkı sağlanması amaçlanmıştır. Osman Ağa'nın âyânlık süreci üç ayrı safhada gerçekleşmiştir. Âyânlığının ilk safhası Ağustos 1793- Mart 1795 tarihleri arasındadır ve bu safhada Osman Ağa yoğun bir faaliyet halinde değildir. Osman Ağa'nın âyânlığının ikinci safhası Ağustos 1798- Mayıs 1800 tarihleri arasındadır ve Midilli Adası'na sürgün edilişiyle sonuçlanmıştır. Tekfurdağı'na döndükten sonra Osman Ağa 20 Temmuz 1802- 6 Temmuz 1806 tarihleri arasında üçüncü kez Tekfurdağı âyânı olarak sahnededir. Osman Ağa'nın muhalefât kaydı 26 Nisan 1808 tarihlidir ve malları müsâdere edilmiştir. Tekfurdağı sabık âyânı Osman Ağa'nın menkul ve gayrimenkul mallarının değeri 50.663 guruştur ve muhalefât kaydında yer aldığı şekliyle *deyn terekesine müsâvî* yani borçları terekesine eşit olarak kaydedilmiştir. Çalışma sonucunda, 19. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nde âyânlık yapmış olan Osman Ağa'nın sosyal ve ekonomik hayatından hareketle, söz konusu dönemin mikro düzeyde bir panoraması ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Tekfurdağı, âyân, Osman Ağa, muhalefât, müsâdere, Midilli.

Osman Agha the Âyân of Tekfurdağı (Rodosçuk) and His Estate

Abstract: This study examines the ayanship process and confiscated properties of Osman Agha, who served as the notable of Tekfurdağı (Rodosçuk) during irregular intervals from the end of 18th century to the beginning of 19th century. The purpose of this study is to contribute to the literature on notables with a micro study conducted specifically about Tekirdağ. Osman Agha's ayanship took place in three different phases. The first phase of Osman Agha's ayanship was between

* Atıf Bilgisi / Citation: Gül, Ş. Ş. (2025). Tekfurdağı (Rodosçuk) Âyânı Osman Ağa ve Muhalefâtı. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 107-128.

Geliş ve Kabul Tarihleri / Date of Arrival and Acceptance: 05.01.2024 - 25.11.2024

Bu makale Turnitin benzerlik programı ile kontrol edilmiştir. / This article was checked with Turnitin.

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar / The authors provide the following information

Araştırma ve Yayın Etiği / Research and Publication Ethics: Bu çalışmada Committee on Publication Ethics (COPE) kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur.

Yazarların Katkı Oranı / Authors' Contribution Rate: Bu makale tek yazarlıdır.

Açıklama: Bu makale, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü'nde Prof.Dr. Emine Erdoğan Özünlü danışmanlığında yapılan "Nizam-ı Cedid'den Asakir-i Mansure'ye Kadar Tekfurdağ (Tekirdağ)'da İki Ayan: Osman Ağa ve Çelebi Süleyman Ağa" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü doktora öğrencisi.
E-posta: seydaar1992@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8896-9294.

August 1793 and March 1795 when he was not engaging in an intensive activity. The second phase was between August 1798 and May 1800 and it resulted in his exile to Lesbos. After returning to Tekfurdağı, Osman Agha became an âyân of Tekfurdağı for the third time between 20 July 1802 and 6 July 1806. Osman Agha's inheritance record dated April 26, 1808, lists his confiscated properties. The value of the moveable and landed properties of Osman Agha, a former notable of Tekfurdağı, was estimated at 50,663 gurus, and his debts were recorded as equal to his estate. The paper will attempt to provide a micro-level panorama of the period in question, based on the social and economic life of Osman Agha, a notable of the Ottoman Empire in the early 19th century.

Keywords: Tekfurdağı, âyân, Osman Agha, inheritance, confiscation, Lesbos.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel düzeninde mühim değişimlere sahne olan 18. yüzyıl, *âyân çağı* olarak isimlendirilmektedir ve bu tabir yerli ve yabancı tarihçiler arasında umumî bir kabul görmüştür: (Midhat Kemal, 1334; Akdağ, 1963, ss. 51-61; McGowan, 1994, ss. 637-758; Mert, 1999, ss. 174-180; Özdeğer, 2003, ss. 29-42). Âyân sözcüğü Arapça göz manasına gelen ayn sözcüğünün çoğuludur. Âyân kavramı erkân, eşraf ve vücûhla eş anlamlıdır. Âyân bilhassa halkın gözünde itibar ve soy sop bakımından sivrilmiş olan kimseleri tanımlamak amacıyla kullanılan bir tabirdir. İlk İslâm devletlerinde görülen bir müessese olan âyânlık, Anadolu Selçuklu Devleti'nden Osmanlılar'a geçmiştir (Mert, 1991, s. 195; Köprülü ve Uzunçarşılı, 1979, s. 40; Bowen, 1986, s. 778). Albert Hourani, âyân için “yerel ileri gelenler” tabirini kullanmaktadır (Hourani, 1968, s. 48).

18. yüzyıla kadar şehrin nüfuzlu kişileri için âyân ve eşraf ifadesi kullanılmıştır. Nitekim Osmanlı klasik döneminde eşraf ve âyân hakkında yazmış olduğu makalesinde, Özer Ergenç, âyândan birinin şehir kethüdası olarak atandığını, her mahallenin muhtelif ihtiyaçlarını görmek ve bu arada vergisini ödemek amacıyla oluşturulmuş olan “mahalle avârız” akçası vakıflarının ve diğer vakıfların tevliyet ve nezâreti ekseriyetle âyân kişiler aracılığıyla yürütüldüğü şehre gelen gıda maddelerinin ve çeşitli ürünlerin pazar fiyatlarının belirlenmesinde, alıcı ve satıcının mağdur olmaması amacıyla eşraf ve âyândan kişiler kadı ve muhtesibin yanında bulunmakta, halkı ilgilendiren mevzularda, resmî vazifelilerin reâyâ ile münasebetlerinde âyân ve eşrafın mühim vazifesi olduğunu ifade etmektedir. Aynî vergilerin toplanmasında kritik öneme sahip hasat zamanının belirlenmesinde âyân-ı vilâyetin tanıklığı öngörülmekte ve ancak ondan sonra ürünün toplanabileceği ve vergilerin alınabileceği karara bağlanmaktadır. Ülkenin para düzeni, iktisadi yaşamı ve toplumsal ilişkiler ile alakalı mevzularda eşrafla âyânın öne çıktığı görülmektedir. Ayrıca şehrin muhafaza edilmesi, adaletin sağlanması, şehirdeki her kademeden yöneticiden kanunlara ve şer'e ters düşen davranışta bulunanlar olduğu takdirde, görevden alınmasının sağlanması veya daha yetenekli şahısların vazifelendirilmesi gibi şehir sakinlerinin

hükümdardan talepleri, ekseriyetle âyân ve eşraf tarafından arz edilerek gerçekleştirilmekteydi (Ergenç, 1982, ss. 107-112). Özetle söylemek gerekirse, âyânlar bu dönemde idarî bakımdan herhangi bir nüfuz ve yetkiyi haiz olmasalar da, özellikle devlet otoritesinin taşrada tesisi ve sürdürülebilirliği hususunda yerel idarecilerin mühim yardımcılarıdır. Ayrıca bu dönemde kurumlar, vazifelerini gerektiği gibi yaptıkları için, âyânların toplumdaki nüfuzu yaşadıkları bölge sınırları içerisinde kalmıştır (Mert, 1991, s. 196).

18. yüzyılda âyânlar, kendi bölgelerinde muhassıl, mutasarrıf, voyvoda, mütesellim ve vali gibi vazifeleri uhdesine alarak devamlı olarak yöneticilik yapmaları sonunda yerel hanedanlar haline gelmiş ve bunu yaparken halka zulmetmişler, dolayısıyla “derebeyi ve mütegalibe” olarak anılmaya başlamıştır. Âyân-ı vilâyet olarak da bilinen bu grubun içinde ilmiye mensupları, kapıkulları ve bunların azledilmiş ve emeklileriyle çocukları, esnafın önde gelenleri, tüccar ve mültezimler bulunmaktaydı (Mert, 1991, ss. 195-196). Kısaca belirtmek gerekirse, bulunduğu bölgede vazifeleri, mensup oldukları aile veya şahsi vasıflarından ötürü halkın itibarını kazanmış, sözü dinlenir olan herkes bu tanımlama içerisinde bulunmaktaydı.

Âyân olarak adlandırılan bu zümrelerin zuhuru ve yükselişlerinin sebepleri hususunda çeşitli görüş ve teoriler ortaya konmuştur. Bunlar biri mukâta‘a diğeri çiftlik olmak üzere başlıca iki ana kategoride toplanmış gözükmektedir. Âyânların servet ve kudret kaynağının iki sebebi birleştirerek açıklayan tarihçiler de vardır (Nagata, 1997, s. 5). 16. yüzyılın sonlarında Osmanlı klasik düzeninde meydana gelen bozulmalar âyân zümresi lehine gerçekleşmiştir. Çünkü âyânların konumları ehemmiyet kazanmaya başlamış ve servet sahibi olmalarıyla birlikte tedrici olarak artmıştır. Murabahacılığın yanında âyânlar iltizam¹ yoluyla iktisadî yönden güçlenmişlerdir. 17. yüzyılın sonlarından 19. yüzyılın ortalarına dek iltizamda denenmeye başlanan usul malikâne sistemidir. Bu sistemin gayesi sıklıkla değişen mültezimlerin daha fazla kâr sağlamak amacıyla zarar verdiği vergi kaynağını ihya ve idame etme amacıyla değişmez bir mültezimin tasarrufuna bağlamaktır (Genç, 2014, ss. 100-101). Netice itibarıyla, mâlikâneleri elde eden âyân zümresi zenginleşmiş ve servetlerini oğullarına aktararak güçlü hanedanların doğmasına neden olmuşlardır. Aynı dönemde arpalık uygulaması da yaygınlık kazanmıştır. Sefere gitmeleri veya farklı vazifeleri olması hasebiyle kendisine tahsis edilen hasların başında duramayan veya durmayı yeğlemeyen

¹ Mukâta‘a gelirlerin tahsili için uygulanan en yaygın yöntemlerden biri de iltizam usulüdür. İltizam lüzum kökünden türemiştir ve üzerine alma, gerekli sayma, taraf tutma gibi manaları bulunmaktadır. Terim olarak özel bir şahsın devlete ilişkin herhangi bir vergi gelirini toplamayı belli bir senelik ücret mukabilinde üzerine alması manasındadır. Bu işi yapan kişi mültezim olarak adlandırılır. Furuht, ihâle, tevcih, deruhde ve taahhüd tabirleri de iltizamla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bk. (Genç, 2000, ss. 154-158; İnalçık, 1959, ss. 29-46).

beylerbeyiler ve paşalar; kendileri adına haslarının gelirini toplamayla görevlendirilen ve aynı anda onların vekili olarak idare edecek şahısları bu bölgelere göndermeye başlamışlardır. Yani buraların yönetimi için kendilerinin yerine, bir mütesellim veya müsellim bir vekil atamışlardır. Bu kişiler ilk başlarda beylerin veya paşaların kapı halkından kişilerken, kısa zaman sonra bu vazifeler âyânın eline geçmiş ve âyânların taşra idaresinde ön plana çıkmalarına neden olmuştur. Sonuç olarak, 18. yüzyılda âyânlar, mütesellimlik ve voyvodalık gibi vazifelerini uhdelere almışlar ve taşra idaresini elinde tutan birincil güç olarak sahnededirler (İnalçık, 1977, ss. 30-36).

Âyânlığın ne zaman ortaya çıktığı hususunda ise kesin bir tarih söylemek mümkün değildir. Âyânlığın doğuşuyla ilgili ilk defa 1680'li yıllarda yapılan âyânlık seçimleri ve âyânlığın resmi hale geldiği iddia edilen 1726 tarihi zikredilmektedir. Zira devlet 1726 senesinde sancaklardaki bir takım nüfuzlu hanedanlara derecesine göre bazı idarî yetkiler tanınmış ve böylece âyânlık meşru bir hal almıştır. Ayrıca âyân statüsünün resmileşmesi, taşra iktidar sahiplerinin yönetime katılmalarını sağlayan bir diğer mühim aşama olmuştur (Yaycıoğlu, 2018, s. 569). 18. yüzyılın ortalarına doğru, Bâbüâlî'nin taşradaki gücünün gittikçe azalmasıyla, iyice güçlendikleri görülen âyânların görev ve sorumlulukları da artmış ve âyânlar, merkezî idare için taşrada emirlerin yerine getirilmesinde önemli rol oynamıştır. Ayrıca âyân bulunduğu yerin ve devrin koşullarına bağlı olarak reayanın koruyuculuğu, şehir idareciliği ve mütegalibelik gibi farklı rollere de bürünmüştür.

18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında Tekfurdağı'nda Osmanlı taşra idaresinde Osman Ağa ön plana çıkan âyânlardan biridir. Osman Ağa dağlı eşkıyasının müdafaasında bulunarak Midilli'ye sürgün edilmesine rağmen sürgünden döndükten sonra üçüncü kez âyân olarak sahnede yer almıştır.

Tekfurdağı Âyânı Osman Ağa Hakkında

Tekfurdağı âyânı Osman Ağa'nın ne zaman ve nerede doğduğu hususunda bilgi bulunmamaktadır. Arşiv belgelerinde Osman Ağa'nın devlet hizmetinde görevlendirildiği görülmektedir. Osman Ağa ile ilgili en eski tarihli belge 27 Kasım 1792 (12 Rebûlâhîr 1207) tarihlidir ve bu belgede Tekfurdağı kazasının penbe (pamuk) resminin toplanması vazifesinin Tekfurdağı sakinlerinden olan Dergâh-ı Âli Kapucubaşılarında Osman Ağa'ya bırakıldığı yer almaktadır (BOA. AE.SSLM.III.135-8195-1,2). 7 Aralık 1792 (22 Rebûlâhîr 1207) tarihli başka bir belgede ise, Filibe ve Tatarpazarı ambarlarında toplanan zahirelerin İstanbul'a nakli hususunda zahire kabzına Osman Ağa memur edilmişti (BOA. C.DH. 122-6058).

Osman Ağa'nın âyânlık dönemine dair en eski tarihli belge ise 22 Ağustos 1793 (14 Muharrem 1208) tarihine aittir². Arşiv belgelerinde Osman Ağa'ya ait ilk veriler, Tekfurdağı (Rodoscuk) havalisinde devlet düzenine uygun hareket eden bir âyân görüntüsündedir. Osman Ağa ve Çelebi Süleyman Ağa'nın âyânlık süreçleri iç içe geçmiş durumdadır. Zira 22 Mart 1795 (1 Ramazan 1209) tarihli hükmün şühûdü'l-hâl kısmında *Çelebi Süleyman Ağa* (BOA. RŞS, nr. 7417; 5b/1) âyân olarak yer almaktadır ve Osman Ağa'nın ikinci âyânlık sürecinin başladığı 7 Ağustos 1798 (24 Safer 1213)³ tarihine değin Tekfurdağı âyânıdır. Tekfurdağı sabık âyânı olarak kayıtlarda geçen Osman Ağa'nın 22 Mart 1796 (13 Ramazan 1210) Yeni Han yakınında duhan (tütün) dükkânı bulunmaktaydı⁴.

Osman Ağa, donanmanın kalyonları ve askerın tayınatları için de önemli görevler üstlenmekteydi.⁵ Tekfurdağı İskeleyi'ne bağı kazaların zahirelerini iskeleye gönderilmesi ve indirilmesi için her sene bir sürsat mübaşiri tayin olunmuştur. 11 Temmuz 1799 (7 Safer 1214) tarihli belgede ordu-yı hümayûn lazımesi için iskelede pişirilmesi istenen mîrî peksimetin pişirilmesi için tertip olunan külliyyetli arpanın satın alımı ayrıca sürsat mübaşirliği vazifesini de Osman Ağa yerine getirmektedir (BOA. AE.SSSL.M.III. 24-1386/1).

Osman Ağa'nın âyânlık vazifesine son veren hadise dağı isyanları/eşkıyalarıyla alakalıdır. Dağı isyanları Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk defa 1791 tarihinde ortaya çıkmıştır. Dağı isyanları, III. Selim'in saltanatı boyunca sürmüş ve II. Mahmud'un saltanatının ilk yıllarında sona ermiştir. Yirmi yıla yakın sürmüş olan, devleti uzun süre uğraştırmış ve yıpratmış olan bu isyanlar, Rumeli'nin düzenini bozmuştur (Özkaya, 2020). 25 Mayıs- 3 Haziran 1800 (Evâil-i Muharrem 1215) tarihli kayda göre, Osman Ağa, dağı eşkıyasının Tekfurdağı havalisine saldırısında, ahaliyle beraber dağı eşkıyasını savunmuş, eşkıya tarafına akçe desteğinde bulunmuş ve eşkıyayı cesaretlendirmiştir. Bu nedenlerle Midilli Adası'na sürgün edilmiştir (A.DVNS.MHM.d. 210/864, s. 106). 18 Haziran 1800 (25 Muharrem 1215) tarihli kayıta ise, Osman Ağa'nın Midilli Adası'na sürgünün acilen olduğu ve yerine âyânlık nizamına uygun birinin seçilmesi istenmiştir (BOA. RŞS. nr. 7422; 50a/1).

² Başkentteki sakinlerin zaruri ihtiyaçları için Tekfurdağı İskeleyi'ne bağı kazalardan birbiri ardına gelen zahirelerin temiz ve ayıklanmış olarak İstanbul'a yollanması hususundadır Bk. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, (BOA). Rodoscuk (Tekirdağı) Şer'iyye sicili nr. 7416; 23b/1). (Bu defterler bundan sonra RŞS, olarak kısaltılacaktır.) Metinde kullanılan şer'iyye sicilleri Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)'nde bulunan nüshalar referans alınarak kullanılmıştır.

³ Bk. BOA. RŞS, nr. 7420; 56b/1.

⁴ Bk. BOA. RŞS, nr. 7417; 54b/4.

⁵ Tekfurdağı'nda on bin kantar peksimet pişirilmesine memur edilmesi bunlardan biriydi (BOA. C.AS.1049-46093).

Osman Ağa, Midilli Adası sürgün hayatı devam ederken 13 Haziran-23 Haziran 1800 (Evâhir-i Muharrem 1215) tarihli kayda göre, Limni Adası'nda 37,8 metre uzunluğunda bir fırkateynin inşasına ihtimam ve dikkat eylemesi şartıyla serbest bırakılmıştır (BOA. AE.SSSLM.III.372/21221-1). Osman Ağa'nın fırkateynin inşasında çalışacak nitelikli eleman bulma sorununun, zaman zaman işçiler tarafından sömürülmeye çalışıldığı görülmüştür. Zira, fırkateyn inşası için tayin olunan mühendis, kalfa, dağ mimarı ve burgucu amelelerin tayinatları ve maaşları hususunda canib-i miriden tahsis buyrulan maaşlarını ellerinde olan senedleri göstererek almaları gerekiyordu. Fakat senetlerde belirtilenden fazlasını talep etmek için, senetleri göstermekten kaçındıkları Osman Ağa tarafından şikâyet edilmiştir (Ekinci, 2013, s. 34). Bununla birlikte, Osman Ağa fırkateynin inşasında görevlilerin her bir sınıfına ne miktar maaş tayin buyrulduğu hususunda Başmuhasebeden malumat istemiştir. Osman Ağa'ya tayinat ve maaşları hususunda bilgi verilmiştir (BOA. C.BH. 117/5672-1,2).

Osman Ağa'nın Limni Adasında başka hizmetler bulunduğu dair diğer bazı bilgiler vardır⁶. Osman Ağa'nın 1801'de ihtiyar, alil (hastalıklı) ve muhtaç olmasından dolayı fırkateyn inşasından affını istediği görülmektedir (BOA. C.BH.150/7159-1). Bunun üzerine, 23 Kasım 1801 (17 Receb 1216) tarihli belgeye göre, Osman Ağa görevden azledilmiş, ancak fırkateyn inşasına devam edilmiştir. Bu belgeden hareketle, söz konusu bilginin yanı sıra, bahsi geçen fırkateynin Limni Adası'nda 37,8 metre olarak inşa edilmesinin planlandığı, masrafları için de yedi bin beş yüz gurus ve üç yüz kantar ham demir verildiği tespit edilmiştir (BOA. AE.SSLM.III. 128/7806-1).

15 Ocak 1802 tarihli belgede de Limni Adası'nda fırkateyn inşasına memur olan Tekfurdağı önceki âyânı Osman Ağa'nın af edildiği ve İstanbul'a döndüğü ve yerine sonraki bina emini gelene kadar ahaliden Hacı Halilzade Hacı Mehmed Ağa vekil tayin edildiği görülmektedir (BOA. C.BH.123/5950-1,2,3). Tekfurdağı'na döndükten sonra Osman Ağa'nın üçüncü kez Tekfurdağı âyanlığına getirildiği tespit edilmiştir: 20 Temmuz 1802 (19 Rebülevvel 1217) tarihli hükümde Osman Ağa'ya Dergâh-ı muallâm kapucubaşlarından Tekfurdağı âyanı izzetlü Osman Ağa şeklinde hitap edilmiştir (BOA. RŞS, nr. 7426; 2b/2). 6 Temmuz 1806 (19 Rebülâhîr 1221) tarihli belgenin, Osman Ağa'ya "Tekfurdağı âyanı" olarak hitap edildiği son belge olduğu saptanmıştır (BOA. RŞS, nr. 7427; 182/2).

⁶ 9 Temmuz 1801 (27 Safer 1206) tarihli belgede Osman Ağa, Limni Adası'nda çekirge istilasıyla oluşan kıtlık ve pahalılık nedeniyle, hem işçilerin akvât-ı yevmiyelerine (geçim, rızık) yardım, hem de fukaranın hayır duasını almak için Tekfurdağı'nda bulunan çiftliklerinden iki bin kile hinta (buğday) ve bin kile şairin (arpa) Limni Adası'na nakline müsaade buyrulmasını arzuhalinde yazmıştır (BOA. C.BH. 210/9811).

Osman Ağa'nın Muhallefâtı

Tekfurdağı sabık âyânı Osman Ağa'nın muhallefât bedeli 50.663⁷ guruştur. Osman Ağa'nın muhallefât bedelini hemen hemen aynı dönemde yaşamış ve devlet tarafından malları müsâdere edilmiş olan âyân terekeleriyle karşılaştırmanın yararlı olacağı kanaatindeyiz. 1742 yılında Akşehir âyânından katlanan Hacı Paşazâde Ahmed Bey'in malları devlet tarafından müsâdere edilmiş ve menkul ve gayrimenkul mallarının değeri 11.602 guruştur (Cevger, 2019, ss. 54-58). 18. yüzyılda Ayıntab şehrinin önde gelen aileler arasında olan Battalzâde ailesinin üçüncü kuşağına mensup olan Osmanlı kaynaklarında "Ayıntab Âyânı" olarak hitap edilen Nuri Mehmed Paşa, 1791 yılında idam edildiğinde devlet tarafından mevcut serveti ve malı mülkü müsâdere edilmiştir. Paşa'nın iki farklı tereke defterinde bulunan servetinin toplamı 16.450 guruştur (Çınar, 2005, ss. 449-452). 18. yüzyılın sonlarında Antalya sancağı âyânı iken mütesellimliğe yükselen Ebubekir Ağa'nın muhallefât defterine göre malları, eşyaları ve nakitleri eksiktir ve toplam muhallefât değeri 38.750 guruştur (Çelik, 2022, s. 151). 1808 tarihli Havza ve Köprü (Gedegra) kazaları âyânı Kôr İsmailoğlu Hüseyin Ağa'nın malvarlığı ise 17.527 guruştur (Cezar, 1977, s. 57). Mezûr âyânların malvarlıkları Osman Ağa'nın malvarlığının yanında oldukça mütevazı kalmıştır. 1814 tarihli Yenişehir (Bursa) âyânı Sarıcaoğlu Osman Ağa'nın dört ayrı defter biçiminde tahrir olunmuş mal varlığına biçilen değer asgarî 173.622,5 guruştur (Küpeli, 2011, s. 260). İştib âyânı ve mübayaacısı Nazırzade Mehmed Ağa'nın 1777 tarihli muhallefâtı ile ilgili olarak, Nazırzade'nin ailesi ilk başta muhallefâtı satın alma konusunda gönülsüz davranmıştır. Daha sonra ise, malların başkalarına satılma ihtimali ortaya çıkınca 220.000 guruş bedel karşılığında muhallefâtı satın almışlardır (Karasu, 2022, s. 2434). Çapanoğulları, 18. yüzyıldan itibaren Bozok bölgesinde hâkimiyet kurmuştur. 1765'te idam edilen Çapanoğlu Ahmed Paşa'nın muhallefât değeri 347.466,5 guruş 12 paradır (Polat, 2015, ss. 90-99). 1813'te vefat eden Çapanoğlu Ahmed Paşa'nın oğlu, Çapanoğlu Süleyman Bey'in muhallefâtı ise 500.000 guruş bedel karşılığında varislerine terk edilmiştir (Polat, 2017, ss. 412-419). 1816 yılında Saruhan Mütesellimi iken vefat eden Karaosmanoğlu Hacı Hüseyin Ağa'nın muhallefâtı ise 2.164.391,5 guruştur (Nagata, 1997, s. 177). Yine 1823 yılında idam edilen Edremit âyânı Müridoğlu Hacı Mehmed Ağa'nın muhallefâtı ise 691.529 guruştur (Faroqhi, 1998, s. 98). Tekfurdağı sabık âyânı Osman Ağa'nın muhallefâtını örnek verilen son altı âyân ile karşılaştırdığımız takdirde Osman Ağa'nın servetinin çok büyük bir meblağa sahip olmadığı tespit edilmiştir.

Lügatte "geride kalan; geriye bırakılan" manalarındaki muhallef tabirinin çoğul halî olan muhallefât sözcüğü yerine belgelerde tereke (terike) ve metrûkât

⁷ Belgede 50.915 guruş olarak kayıtlıdır. Bk. (BOA. RŞS, nr. 7428; 54b/1).

sözcükleri dahi kullanılmıştır (Özcan, 2020, s. 405). Osmanlı Devleti'nin iktisadî ve içtimaî tarihi için mühim kaynaklardan biri olan muhalledât, kassam, tereke gibi isimlerle de zikredilen kaynaklar, şer'îyye sicilleri içerisinde dağınık bir halde bulundukları gibi, bazı büyük şehirler için ayrıca tutulmuş seriler biçiminde de bulunabilirlerdi (Barkan, 1966, s. 1). Tereke kaydı ekseriyetle dört ana bölümden oluşmaktadır. Öncelikle vefat eden şahsın ismi, kayıt tarihi, meskûn olduğu mahalle, lakap veya unvanı, mesleği, vazifesi ve vârislerinin isimleri bulunmaktadır. Tereke kaydının ikinci bölümü ise müteveffanın miras bıraktığı malların dökümünü içermektedir. Hayattayken sahip oldukları gayrimenkuller, köleler, ticarî emtia, üretim ve yatırım araçları, kitaplar, ev eşyaları, mutfak araçları, her türlü kişisel eşya, alacakları, nakit mevcutları ve diğer miktarları ve parasal değerleriyle beraber kaydedilmiştir (Bozkurt, 2013, s. 203). Bu bağlamda tereke kayıtları ışığında hem vefat edenlerin yaşamına dair önemli veriler edinilirken hem de belirli bir devirde ve bölgede toplumun çeşitli zümreleri arasındaki servetin dağılımı ve unsurlarının inceleneceği gibi, maddi kültürü oluşturan öğelerin niteliği, hayat, konfor ve lüksün seviyesi, silahların ve elbiselerin çeşitleri ile üretim vasıta ve kapasiteleri, kredi şekilleri gibi önemli konular hakkında da bilgi edinilebilmektedir (Barkan, 1966, s. 2). Tereke kaydının üçüncü bölümünde, borç, vasiyet, resim ve harçlarla, diğer giderler; son bölümde ise varislere taksim olunan miras payları bulunmaktadır (Bozkurt, 2013, s. 203).

26 Nisan 1808 (29 Safer 1223) tarihli hükümde Osman Ağa'nın muhalledât kaydına ulaşılmıştır (BOA. RŞS, nr. 7428; 53b/3, 54a/1, 54b/1). Osman Ağa'nın muhalledâtı, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda Rodoscuk Şer'îyye sicillerinde 7428 numaralı defterin 53b/3, 54a/1 ve 54b/1 numaralı sayfalarında bulunmaktadır. Sabık âyân Osman Ağa *bâ emr-i fedâ azm-i bekâ olub* yani tabii bir ölüm hadisesi sonucunda vefat etmiştir. Osman Ağa'nın malları *cânib-i mîrîden zâbt* olunmuştur. Bir diğer ifade ile müsâdere edilmiştir. Bununla beraber, cezalandırma gayesinin görüldüğü belgelerde müsâdere tabirinden ziyade, *cânib-i mîrîden zabt* tabiri kullanılmaktadır (Kalıpçı, 2013, s. 12).

Müsâdere, Arapça “meydana çıkma, olma” anlamındaki “südûr” sözcüğünün “mufâ'ale” veznindedir ve işteşlik belirtir. Ekseriyetle, özel mülkiyetin bir bedel ödenmeksizin, devlet ya da hükümdar adına alınması anlamında kullanıldığı gibi, kanunlarla yasaklanan mal ve eşyaların devlet tarafından zapt edilmesi, manasında da kullanılmıştır (Ünal, 1987, s. 95; Telci, 2007, s. 145). Osmanlı Devleti'nde özellikle Fatih Sultan Mehmed devrinden (1451-1481) itibaren düzenli bir şekilde uygulanan müsâdere 3 Kasım 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile yürürlükten kaldırılana kadar dört asır boyunca tatbik edilmiştir (Öğün, 2006, s. 67). Müsâdere, ceza olarak ve ölüm halinde uygulanmıştır. Başlangıçta ihanet, devlet malını zimmetine geçirmek ve asilerin cezalandırılması vb. suçlar

nedeniyle yalnız bir ceza olarak kullanılan müsâdere daha sonra özellikle 16. yüzyıldan itibaren kul sisteminin yerleşmesi sonucunda padişah, devlet hizmetinde bulunanların tabii mirasçısı sayılmağa başlamıştı (Mumcu, 1963, ss. 149-150). Dolayısıyla kişinin Osmanlı padişahının kulu olması, mallarına el konulmasında önemli sebeplerin başında gelmekteydi. Zira kişinin devlet hizmetini ifa etmekle, mevcut serveti ve zenginliğinin kaynağında devlet malı olanların malları müsâdere edilmekteydi (Telci, 2007, s. 147; Başarır, 2016, s. 63). 17. yüzyılın başlarından itibaren devletin iktisadî, idarî ve askerî açıdan yaşadığı sancılı bir dönüşüm neticesinde müsâdere usulü merkezî otoriteye siyasal güç kazandırmanın yanı sıra hazineye gelir sağlamak için uygulanmıştır. Ayrıca bu yüzyılda ulema sınıfı da müsâdere usulü kapsamına alınmıştır (Öğün, 2006, s. 67). 1683’de Avusturya ile başlayan ve 1699’da Karlofça Anlaşmasıyla son bulan 16 yıllık savaş sürecinde ve 1710-1718 Avusturya savaşları sırasında devletin iktisadî sıkıntılarından dolayı müsâdere usulünde önceki devirlere kıyasla büyük bir artış yaşanmıştır (Öğün, 1999, s. 377). Bu gelişmelere paralel olarak 17. yüzyılın sonlarından itibaren “âyân” olarak adlandırılan sınıfın serveti de müsâdere edilmiştir. Yavuz Cezar, gerektiğinde âyânların mahallî otoritelerinden idarî, askerî ve malî hususlarda faydalanan devletin, öldüklerinde âyânlıklarını suç sayarak sağlıklarında onları ya cezalandıramadığı veya cezalandırmak çıkarına ters düştüğü için ölümlerinde muhallefâtlarına el koyarak bir ceza uyguladığını dile getirmektedir (Cezar, 1977, s. 49). Ali Yaycıoğlu, 1760’lı yıllardan itibaren Osmanlı Devleti’nin büyüyen mali krize karşı aldığı belki de en önemli tedbirlerden biri olarak büyük bir müsâdere uygulaması başlattığını ve bu uygulamanın III. Selim (1789-1806) devrinde doruğa ulaştığını belirtmektedir. Ayrıca Yaycıoğlu, Osmanlı Devleti’nin bu müsâdere dalgasında, ayanın eceliyle ölümünün ardından servet sahibi olması, zenginliğin kaynağının devlet malı olması (serveti mirîden olmağla) gibi gerekçelerin yanı sıra bazı durumlarda isyan, köylülerin bastırılması veya devlete ihanet iddialarıyla ceza hukuku ve isyan hukukuna dayalı başka gerekçeler ürettiğini de ifade etmiştir (Yaycıoğlu, 2012, ss. 26-27). II. Mahmud (1808-1839) devrinde bir âyânın ölümü terekenin devlet tarafından müsâdere edilmesi için yeterli olmuş ve bu dönemde müsâdere usulü âyânların tasfiye sürecinde etkin bir rol oynamıştır (Öğün, 2006, s. 67). Devletin Osman Ağa’nın mallarına el koyma sebebi ne olabilirdi? İncelediğimiz belgelerde çok bariz bir gerekçe belirtilmemekle birlikte, Osman Ağa’nın yaşam öyküsünden hareketle devletin vermiş olduğu bazı görevleri yerine getirmemesi ya da dağlı isyanları sırasında devlete karşı sergilediği yaklaşımdan dolayı devletin mallarını müsâdere etmesinin gerekçeleri olarak ileri sürülebilir.

Malları müsâdere edilecek şahsın cezalandırılma ve yakalanma gibi bir durumu yoksa, eceliyle ölmüşse, Osman Ağa örneğinde olduğu gibi, doğrudan tahrir işiyle vazifeli bir mübâşir atanır, görev tanımı yapılır ve ilgili mahale gönderilirdi (Telci, 2007, s. 151). 26 Nisan 1808 (29 Safer 1223) tarihinde müsâdere işlemi

Tekfurdağı âyânı Çelebi Süleyman Ağa, mübâşir buyrulan “Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn’dan Mehmed Emin Beğ ve Şemseddin Efendi tarafından tayîn edilen çukadârları ve cümle vücûh-ı âhâlî marifetleriyle” gerçekleşmiştir (BOA. RŞS, nr. 7428; 53b/3). Sabık âyân Osman Ağa’nın gerek şehir merkezinde ve gerekse Hayrabolu kazasında bütün eşyaları, malları, çiftlikleri, arazisi, hayvanları ve hububatları vs. sahip olduğu her şey ortaya çıkarılıp, tek tek tespit edilip, bilirkişi tarafından benzerine göre takdir edilen kıymeti belirlendikten sonra, borçları ve alacakları da dâhil olmak üzere Der’aliyye’ye takdim olunmuştur. Muhallefât kaydında yer alan bilgilere göre vârisleri eşi Fatma Hanım, büyük kızı Fatma Hanım ve küçük oğlu İbrahim Bey’dir.

Osman Ağa’nın muhallefât verilerini oluşturan unsurlar ve kıymetlerini şu şekilde değerlendirmek mümkündür:

Tablo 1. Osman Ağa’nın Muhallefâtının Genel Dağılımı

Muhallefâtın türü	Değeri (guruş)	%
Gayrimenkulleri	41.600	82,11
Cariyeleri	1.200	2,37
Giyim Kuşam	2.912	5,75
Kitapları	60	0,12
Silahları	390	0,77
Hayvanları ve At Takımları	633	1,25
Ev Döşemesi	2.237,50	4,42
Mutfak Eşyaları	841	1,66
Diğerleri	226	0,45
Alacakları	563,5 ⁸	1,11
Tereke Toplamı	50.663 ⁹	100
Borçlar Toplamı	49.405 guruş 33 pare ¹⁰	

⁸ Belgede 583,5 guruş olarak kayıtlıdır. Bk. BOA. RŞS, nr. 7428; 54a/1.

⁹ Belgede 50.915 guruş olarak kayıtlıdır. BOA. RŞS, nr. 7428; 54b/1.

¹⁰ Belgedeki rakamlara göre toplam 50.015,5 guruştur. Bk. BOA. RŞS, nr. 7428; 54b/1.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Tekfurdağı sabık âyânı Osman Ağa'nın menkul ve gayrimenkul mallarının değeri 50.663 guruştur. Osman Ağa'nın muhallefâtının %82,11 gibi çok büyük miktarını gayrimenkulleri oluşturmaktadır. Bunun haricindeki diğer bütün mal varlığı %15,52'lik bir kısmını oluşturmaktadır. Bunlar sırasıyla %5,75'i giyim kuşam, %4,42'si ev döşemesi, %2,37'si cariyeleri, %1,66'sı mutfak eşyaları, %1,25'i hayvanları ve at takımları, %1,11'i alacakları, %0,77'si silahları, %0,45'i diğerleri ve %0,12'si kitaplarından meydana gelmektedir. Bu tasnif şu şekilde detaylandırılabilir:

1. Gayrimenkulleri

Osman Ağa, Tekfurdağı'nın Câm'i-i Vasat Mahallesi'nde ikamet etmekteydi. Muhallefâtın tespiti sırasında bahsedilen mahallede sınırları belli olan evin dışındaki müstemilatı ile beraber eşi Fatma Hanım'ın olduğu hüccet-i şer'iyeye ile belirlenmiş ve kaydedilmiştir. Bu eve 6.250 guruş değer biçilmiştir (BOA. RŞS, nr. 7428; 54a/1). Ancak Osman Ağa'nın evinin mimari nitelikleri hususunda muhallefât kaydından herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Osman Ağa'nın Tekfurdağı'nda İbrahim Beğ Mahallesi'nde bulunan mahzenine 350 guruş değer biçilmiştir (BOA. RŞS, nr. 7428; 54a/1).

Osman Ağa'nın muhallefâtı içerisinde kıymet bakımından en büyük kalemi Hayrabolu kazasında bulunan üç adet çiftliği oluşturmaktadır. Osman Ağa'nın Hayrabolu kazasına bağlı Çit köyündeki çiftliği dâhilinde bulunan hayvanları, ekinleri, aletleri ve arazisine toplam tahmini 15.000 guruş değer biçilmiştir. Yine Hayrabolu kazasına bağlı Karayahşi köyündeki çiftliği dâhilinde bulunan hayvanları, ekinleri, aletleri ve arazisine toplam tahmini olarak 10.000 guruş kıymet biçilmiştir. Osman Ağa'nın bir diğer çiftliği Hayrabolu kazasına tâbi Yörgüç köyündeydi ve bu çiftlik dâhilinde bulunan hayvanları, aletleri, ekinleri ve arazisine toplam tahmini olarak 10.000 guruş takdir edilmiştir (BOA. RŞS, nr. 7428; 54a/1). Fakat Osman Ağa'nın bu çiftliklerinin kaç dönümden oluştuğu, yetiştirilen hububat vs. mahsulün ne olduğu, tarımla alakalı teçhizat ve küçük veya büyükbaş hayvanlarla alakalı teferruatlı bir kayıt bulunmamaktadır.

2. Cariyeleri

Osman Ağa'nın iki tane Fedaî ve Müşerref adlarında zenci cariyesi vardı. Bu cariyelerin terekede yazılan değeri altı yüzer guruşdan toplam 1.200 guruş idi. Ayrıca muhallefâtta Fedaî isimli cariyenin bulunduğu kısma “oğluna hediye eylediği haber virirler” şeklinde şerh düşülmüştür (BOA. RŞS, nr. 7428; 54a/1).

3. Giyim Kuşam

Osman Ağa'ya ait giyim eşyaları bize devrin giyim tarzıyla alakalı bilgi verecektir. Öncelikle Osman Ağa'nın muhallefâtında bulunan kürklerin sayısı dikkat çekicidir. Osman Ağa'nın müsta'mel (kullanılmış) veya köhne (eski) olarak kaydedilmiş olan 18 adet kürkünün toplam değeri 1755 guruştur. Osman

Ağa'nın sahip olduğu bu kürkleri; vaşak, nafe¹¹, samur, pehle¹², kakum¹³, karsak¹⁴ ve sincap gibi hayvanların derilerinden imal edilmiştir (BOA. RŞS, nr. 7428; 53b/3-54a/1). Osman Ağa'nın kürklerini kıymet bakımından incelediğimizde en pahalıları 250'şer guruş değerindeki samur kürk (*müsta'mel biniş samur kürk*) ve nafe kürk (*nafe biniş kürk*) tür (BOA. RŞS, nr. 7428; 53b/3). Günümüzde kıyafetin görünen dış kısmı kürk olduğu halde o zaman kürk içte, yani astar gibi kullanılmıştır. Bunun için de kaynaklarda daima kaplı olduğu kumaşın cinsi belirtilerek kaydedilmiştir (Kütükoğlu, 2018, s. 169). Meselâ Osman Ağa'nın kürkleri arasında da çuka¹⁵ kaplı 70 ve 300 guruş değerinde 6 adet kürkü bulunmaktadır. Osman Ağa'nın muhalefât kaydından kürklerini cebe ve biniş gibi kıyafetlerle kullandığı görülmektedir. Ayrıca Osman Ağa'nın köhne ve müsta'mel olarak kaydedilmiş ve vaşak, nafe ve samur kürkünden yapılmış olan toplam değeri 220 guruşa tekabül eden dört adet kayışı da kayda geçmiştir (BOA. RŞS, nr. 7428; 53b/3).

Muhalefât kaydına anteri olarak kayda geçen 8 adet entarinin toplam değeri 168 guruşa tekabül etmektedir. Entari önden açık, genellikle ayak bileklerine kadar inen ve uzun kollu giysilerdir. Entari mevsimine, giyildiği yere ve giyen şahsın maddi durumuna bağlı olarak değişik kumaş türlerinde olabilmekteydi (Kütükoğlu, 2018, ss. 167-168). Osman Ağa'nın entarileri arasında en değerlisi 35 guruş olan sevâi (Develioğlu, 1992, s. 1133) yani bir çeşit ipekli kumaştan yapılmış olardı. Osman Ağa'nın diğer entarileri ise taraklı¹⁶, işleme, beyaz ve alacalı kumaştandı (BOA. RŞS. nr. 7428; 53b/3-54a/1). Entari adı verilen giysinin üstüne giyilen ve entariye benzeyen kaftanlar da önleri açık, yakasız, boyu uzun üst giysisidir. Kaftanların kolları kısa veya uzun olabilmekteydi. Kaftanlar, Osmanlı kıyafetleri içerisinde önem atfedilen ve daha çok itibarı temsil eden bir giysidir (Görünür ve Ögel, 2006, s. 62). Osman Ağa'nın da 25'er guruş değerinde iki adet alaca kaftanı bulunmaktaydı (BOA. RŞS, nr. 7428; 53b/3). Osman Ağa'nın kıyafetleri arasında yer alan kaba kalın kumaştan bilhassa kaba şayaktan dikilmiş olan palto olarak tanımlanan kaput (Koçu, 1969, s. 146) Osman Ağa'nın muhalefâtında *müsta'mel sâye-i kaput ve başlık ve kese* şeklinde kaydedilmiş ve 180 guruş değer biçilmiştir (BOA. RŞS, nr. 7428; 53b/3). Osman

¹¹ Tilki, tavşan samur ve benzeri hayvanların göbek bölgelerinden çıkan kürk adına denmekteydi. Bk. (Pakalın, 1993b, s. 642).

¹² Tilkinin yan bölgesinden çıkan kürktür. Bk. (Şemseddin Sâmî, 2010, s. 364).

¹³ Kuzey bölgelerde yaşayan, siyah kuyruklu, sansara benzer, sansara benzer, derisi çok makbul bir hayvan. Bk. (Develioğlu, 1992, s. 580).

¹⁴ Karnı beyaz, tilkiye benzer bir tür hayvan ve ve postu kürk olur. Bk. (Şemseddin Sâmî, 2010, s. 1020).

¹⁵ Çuha yahud çuka has yünden dokunmuş kumaş. Bk. (Şemseddin Sâmî, 2010, s. 519).

¹⁶ Tarak dişi şeklinde klapdan işlemeli olmasından dolayı taraklı denilmiştir. Bk. (Pakalın, 1972, s. 400).

Ağa'nın kıyafetleri içerisinde şali¹⁷, çuka ve sandallı¹⁸ kumaşlardan yapılmış olan cebe, biniş¹⁹, çakşır²⁰ ve şalvarları 400 guruş değer biçilmiştir. Ayrıca 40 guruş değerindeki müsta'mel 2 adet don ve 3 adet gömlek de kayıtlarda yer almaktadır. Osman Ağa'nın muhallefâtı içerisinde toplam 31 guruş değerinde 8 adet sarı çizmesi, 60 guruş değerinde 5 adet köhne sarığı, 3 guruş değerinde köhne kavuğu, 5 guruş değerindeki gümüş mühür yüzüğü kayıtlara geçirilmişti. Osman Ağa'nın giyim eşyalarının toplam kıymeti 2912 guruşa tekabül etmektedir (BOA. RŞS, nr. 7428; 53b/3-54a/1).

4. Kitapları

Osman Ağa'nın muhallefâtında iki adet kitap bulunmaktadır: En'âm-ı Şerîf ve Şifâ-i Şerîf. En'âm-ı Şerîf En'âm sûresinin Yâsîn ve Mülk sûreleriyle beraber bir mecmua halinde yazıldığı bir dini duâ kitabıdır (Işık, 1995, s. 170) ve Osman Ağa'nın muhallefâtında cild 1 şekilde kaydedilen En'âm-ı Şerîf 10 guruş değerindedir. Kadı İyaz'ın Şifâ-i Şerîf (Kandemir, 2010, ss. 134-138) adlı dinî kitabı ise 50 guruş değer biçilmiştir. Osman Ağa'nın kitaplarının toplam kıymeti 60 guruştur (BOA. RŞS, nr. 7428; 53b/3). Osman Ağa'nın muhallefâtında sadece iki adet dinî içerikli kitabın bulunması, okuma kültürünün nispeten sınırlı olduğu ihtimalini akla getirmektedir.

5. Silahları

Osman Ağa'nın muhallefâtı içerisinde ateşli ve kesici silahları mevcuttu. Ateşli silahları içerisinde 20 guruş değerinde bir adet boylu tüfek, 25 guruş değerinde bir adet karabina tüfek ve 20 guruş değerinde iki adet tüfek toplamda 65 guruş değerinde dört adet tüfeği ve 80 guruş değerinde 1 çift simli piştoğ (tabanca) ve 10 guruş değerinde 1 çift kubur vardı. Kesici silahlar içerisinde 30 guruş değerinde 1 adet simli bıçak, 40 guruş değerinde simlice gaddare²¹ ma' topuz²², 5 guruş değerinde frengi gaddare (?) 10 guruş değerinde köhne gaddare ve 150 guruş değerinde 1 adet simli pala yer almaktaydı. Osman Ağa'nın silahlarının toplam kıymeti 390 guruştur (BOA. RŞS, nr.7428; 54a/1).

¹⁷ Kaşmir keçisi kılından yahud tifikten mamul ince bir kumaş. Bk. (Şemseddin Sâmî, 2010, s. 766).

¹⁸ İpekli ve pamuklu eski bir kumaş. Bu kumaş yolluydu ve bir yolu ipek, bir yolu pamuktu. Dallı ve benekli olanları da vardı. Bk. (Özen, Mart 1980/1981, s. 331).

¹⁹ Cüppeden daha geniş ve kolları daha uzun olan bir giyecek. Bk. (Pakalın, 1993a, s. 235).

²⁰ Paçaları mestli ve dar bir çeşit şalvar hakkında kullanılan bir tâbirdir. Bk. (Pakalın, 1993a, s. 323).

²¹ Ağır ve her iki yanı keskin bir nevi kılıç. Bk. (Şemseddin Sâmî, 2010, s. 962).

²² Uçu tokmaklı sopadan ibaret eski harb aleti. Bk. (Şemseddin Sâmî, 2010, s. 890).

6. Hayvanları ve At Koşum Takımları

Osman Ağa'nın kayıtlara geçen 1 adet 60 guruş değerinde kır bargiri, 120 guruş değerinde bir adet camus ineği ve 100 guruş değerinde bir adet kula²³ feresi (atı) vardı. Ayrıca 150 guruş değerinde bir adet koçu²⁴ kayıtlarda yerini almıştır. Zenginlik ve statü göstergesi bir başka eşya çeşidiyse at koşum aletleridir. Binek hayvanlarına ait olan rikâb (üzengi), eğer, başlık, sinebend (göğüs bağı) ve benzeri koşum takımları kayıtlarda yerini almıştır: 10 guruş değerinde 1 çift köhne haleli rikâb, 90 guruş değerinde haleli sinebend ve başlık, 20 guruş değerinde başlık ve sinebend, 3 guruş değerinde köhne dizgin ve kolan, 20 guruş değerinde haleli sinebend ve başlık, 20 guruş değerinde Selanikkari köhne haşe²⁵ ve 40 guruş değerinde eğer takımı Osman Ağa'nın hayvanları ve at koşum takımlarının değeri 633 guruştur (BOA. RŞS, nr. 7428; 54a/1). Görüldüğü üzere, Osman Ağa'nın at koşum aletleri sadeydi ve muhtemelen günlük kullanım içindi.

7. Ev Döşemesi

Ev eşyaları kişinin günlük hayatı hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Osman Ağa'nın muhalefâtı içerisinde tekstil ürünlerinin fazlalığı dikkat çekmektedir.

Tereke defterlerinde evin yapısal bir parçası olarak kabul gören sedirler yer almamaktadır. Sedir klasik Osmanlı evinde, odaların en önemli oturma bölümünü meydana getiren ahşap mimarî unsur olarak tanımlanmaktadır (Bozkurt, 2011, s. 250). Bununla birlikte sedirin döşemesini oluşturan yastık, minder, şilte ve mak'ad gibi geleneksel Osmanlı maddi kültür unsurları olan mefruşat çeşitlerinin Osman Ağa'nın muhalefâtında yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca muhalefât kayıt altına alınırken yastık, şilte, mak'ad, minder, keçe, hasır, ihram, kilim ve seccade gibi mefruşat eşyalarının bir arada yazıldığı ve toplam 1568 guruş kıymet biçildiği tespit edilmiştir. Bunlar arasında 109 adet yastığın 63 tanesi kadife, 11 tanesi köhne kadife, 13 tanesi köhne, 7 tanesi beledi²⁶, 6 tanesi köşe, 4 tanesi yeni yüz, 4 tanesi basma ve 1 tanesi de baş yastığı olarak kaydedilmiştir. Bu yastıklar arasından hem minder hem de döşek olarak kullanılabilen şilte Osman Ağa'nın muhalefâtında toplam 16 adetti. Bu şilteler arasında herhangi bir özelliği belirtilmeyen 4 adet şilte, 1 adet santrancı, 2 adet basma, 1 adet basma penbe, 8 adet mak'ad şiltesi bulunmaktaydı. Bununla birlikte bir çeşit minder olan mak'adların sayısı 21 idi ve 3 adet köhne basma mak'ad, 1 adet basma çuka mak'ad, 14 adet çuka mak'ad ve 3 adet müsta'mel çuka mak'ad olarak kaydedilmiştir (BOA. RŞS, nr. 7428; 54a/1-54b/1).

²³ Kızıl ile boz renkleri arasında bir renk. Bk. (Şemseddin Sâmî, 2010, s. 1112).

²⁴ Eskiden kullanılan arabalardan birinin adıdır. Aslı koçidir. Bk. (Pakalın, 1993b, s. 286).

²⁵ Bu terim hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

²⁶ Bir çeşit yerli kumaş, çit bezi de derler. Bk. (Şemseddin Sâmî, 2010, s. 301).

Muhallefâtta yer alan minderlerin sayısı 28 idi ve bu minderlerden 13 tanesi memlû (dolu) ve 2 tanesi de sarı minderdi (BOA. RŞS, nr. 7428; 54a/1-54b/1). Osmanlı toplumunda yüzyıllardır kullanılan iskemle, Osman Ağa'nın muhallefâtında iki adet köhne iskemle şeklinde bulunmaktaydı. Sedire veya yere serilen yün yaygı olan ihram (Develioğlu, 1992, s. 499) 3 adet olup ikisi köhne ihram olarak kaydedilmiştir (BOA. RŞS, nr. 7428; 54a/1).

Geleneksel Osmanlı maddi kültür unsurlarının başında yer alan kilim, hasır, keçe, seccade ve halı gibi geleneksel yaygılar, odaların tabanını örtmesi, ısı yalıtımının sağlamasının yanı sıra dekoratif amaçlarla da kullanılmıştır (Bozkurt, 2011, s. 278). Osman Ağa'nın muhallefâtında yer döşemesinde kullanılan kilimin sayısı 2 adet olup köhne kilim ve kilim olarak kaydedilmiştir (BOA. RŞS, nr. 7428; 54a/1). Yer döşemesinin bir diğer unsuru olan yünden dövme suretiyle yapılan kumaş olan keçe (Pakalın, 1993b s. 236) 8 adet olup içlerinde 100 guruş değerinde müsta'mel Selânik keçesi en pahalısıydı (BOA. RŞS, nr. 7428; 54a/1-54b/1). Yer döşemesinde kullanılan hasır da hasır ve köhne hasır olarak kaydedilmiştir (BOA. RŞS, nr. 7428; 54a/1). Bir evin vazgeçilmez unsurlarından olan halının muhallefâtta yer almaması dikkat çekicidir. Yukarıda ifade edildiği üzere hem yaygı olarak hem de namaz kılmak için kullanılan seccade Osman Ağa'nın muhallefâtında dört adetti. Bu seccadelerden ikisi seccade diğer ikisi de Banaluka'da üretilmiş olup Banaluka seccade ve müsta'mel Banaluka seccade olarak kaydedilmiştir (BOA. RŞS, nr. 7428; 54a/1-54b/1). Banaluka'dan gelen bir kumaş türünden imal edilmiş bir seccade olduğu anlaşılmaktadır. Terekeyi maddi kültür göstergeleri olarak değerlendirdiğimizde uzak diyarlardan gelen ürünlerin Tekirdağ gibi bir liman kentinde bulunuyor olması şehrin geniş bir ticaret ağı içerisinde olduğunu göstermektedir. Zira Tekirdağ, hem sarayın hem de İstanbul'un iâşesi için yiyecek ve ham madde sağlayan limanlardan biri olmuş ve Rumeli'den gelen başta hububat olmak üzere çeşitli maddelerin düzenli olarak başkente ulaştırılmasında mühim roller üstlenmiştir (Faroqhi, 1979-1980, ss. 139-154).

Evlerde kullanılan yatak takımları yastık, yorgan, döşek ve çarşaflardan oluşmaktaydı. Osman Ağa'nın muhallefâtında 23 adet yorgan mevcuttu: 1 basma tennure²⁷ yorgan, 15 adet müsta'mel ve köhne olarak kaydedilmiş çarşafıyla beraber yorgan ve 7 adet çarşafıyla kaydedilmiş olan yorgan (BOA. RŞS, nr. 7428; 54a/1-54b/1) Osman Ağa'nın yatak eşyaları içerisinde 5 adet döşeği bulunmaktaydı. Bunların ikisi memlû (dolu) beledi döşek ve diğer üçü de beledi döşek olarak kaydedilmiştir (BOA. RŞS, nr. 7428; 54a/1). Tüm bu eşyalara biçilen değer 385 guruştur.

²⁷ Bu terim hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

Osman Ağa'nın muhallefâtında ev eşyaları arasında 27 tane makrama²⁸ dikkat çekmektedir. Bunların biri çuka köhne makrama kesesi, diğerleri sadece makrama olarak kaydedilmiştir. Makramaların yanı sıra 6 adet havlu, biri köhne berber peşkiri olmak üzere 3 adet peşkir, 2 adet futa (peştamal) 1 adet köhne abdest çukası, iki adet sofrta ve köhne basma bohça da muhallefât kaydında geçmektedir. Tüm bu eşyalara biçilen değer 90 guruştur (BOA. RŞS, nr. 7428; 53b/3-54a/1). Osman Ağa'nın muhallefâtında mefruşat eşyası içerisinde yer alan kapı ve pencere perdelerine rastlanılmamıştır.

Osmanlı'daki geleneksel aydınlatma araçları ekseriyetle mum, çıra, şamdan, kandil, fener ve benzeri araçlardan teşekkül etmekteydi (Oral, 2016, s. 9). Osman Ağa'nın muhallefâtında yer alan aydınlatma araçları ise şunlardır: 6 guruş değerinde 2 adet şamdan ve 15 guruş değerinde 2 adet pirinç şamdan, 2,5 guruş değerinde 1 adet köhne fener ve 14 guruş değerinde 1 adet kebir fenerin yanı sıra 12 guruş değerinde yardımcı aydınlatma aleti olarak düşünebileceğimiz bir çift kabralı mum sofrası (BOA. RŞS, nr. 7428; 54a/1).

Osman Ağa'nın muhallefât kaydında iki adet saat tespit edilmiştir. Bu saatlerden biri 60 guruş değerindeki pandül saatti. 18. yüzyılda, İngiliz malı pendül (pandül) saat veyahut başka bir deyişle sarkaçlı saatler Osmanlı pazarında en çok tercih edilen tür idi (Yıldız, 2006, s. 936). Diğer ise 80 guruş değerinde aviz (asılı) çalar saatti. Ayrıca muhallefâtta âyine olarak kaydedilmiş olan ayna 5 guruş değerindedir (BOA. RŞS, nr. 7428; 54a/1).

Osman Ağa'nın ev döşemesi başlığı altındaki bu eşyalarının toplam kıymeti 2.237,5 guruştur. Ayrıca Osman Ağa'nın eşi Fatma Hanım tarafından 7 adet çarşafıyla beraber yorgan, 12 adet kadife yastık, 4 adet köşe yastığı, 8 adet mak'ad şiltesi, 2 adet şilte, 4 adet çuka mak'ad, 4 adet memlû minder, 1 adet keçe, 1 adet seccade alınmıştır (BOA. RŞS, nr. 7428; 54b/1).

8. Mutfak Eşyaları

Osman Ağa'nın muhallefât kaydı mutfak malzemeleri bakımından incelendiğinde, eşyalarının tam olarak kaydedilmediği ortaya çıkmaktadır. Zira Osman Ağa'nın muhallefât kaydında yemek pişirmekte kullanılan tencere vb. gibi temel mutfak araç gereçleri bile kayıtlarda yer almadığı görülmektedir. Osman Ağa'nın evânî-i nuhâs olarak adlandırılan bakırdan mamul mutfak eşyalarına toplam ağırlık cinsinden değeri 164 kıyye 410 guruş değer biçilmiştir (BOA. RŞS, nr.7428; 54a/1). Ancak bu eşyalar hakkında teferruatlı bilgi verilmediği için bunların tür ve işlevleri hakkında yeterli bilgi sahibi değiliz. Osman Ağa'nın mutfak eşyaları geleneksel kap-kacaklardan müteşekkildir: 35

²⁸ Makrama, çeşitli amaçlar için kullanılan kalınca bükülmüş ipten dokunmuş olan işlemeli ve sırmalı örtülerdir. İşlemeli destmal, peşkir, havlu ve kenarı işlemeli başörtüsü manasına gelmekte olan ifadedir. Bk. (Pakalın, 1993b, s. 393).

guruş değerinde sim su tası 70 dirhemlik, 100 guruş değerinde yaldızlı sini ve tepsi, 30 guruş değerinde kebir sini, 50 guruş değerinde 3 adet sagir ve kebir mangal, 12 guruş değerinde yol tası, 15 guruş değerinde 1 leğen ve 3 ibrik, 45 guruş değerinde 3 deste bağa hoşab ve taam kaşığı, 10 guruş değerinde kahve güğümü sagir 2 ve kebir 1, 4 guruş değerinde matara ibriği, 3 guruş değerinde kantar ile terazu, 30 guruş değerindeki leğen ve 3 ibrik, 20 guruş değerinde yaldızlı leğen ibrik, 15 guruş değerinde vasat inbik, 3 guruş değerinde kebir lenger kapağı, 1 guruş değerindeki köhne kahve kesesi, 20 guruş değerinde nühas sini ve 5 guruş değerinde su güğümü, 3 guruş değerinde küp. Ayrıca mutfak eşyaları arasında olduğu tahmin edilen ve okuyamadığımız 30 guruş değerinde bir eşya da kayıt altına alınmıştır. Osman Ağa'nın mutfak eşyalarının toplam kıymeti 841 guruşa tekabül etmektedir (BOA. RŞS, nr. 7428; 54a/1).

9. Diğerleri

Osman Ağa'nın muhallefâtında tütün içmek amacıyla kullanılan duhân (tütün) çubukları bulunmaktaydı: 2 adet kehribar imameli yasemin ve kiraz çubuğu olarak kayıtlara geçmiştir ve kıymeti 200 guruştur (BOA. RŞS.7428 (1717) nr. 54a). Osman Ağa'nın tütün kullanmış olabileceğini veya misafirlerine ikram etmek amacıyla evinde bulundurduğunu düşündürmektedir. Ayrıca muhallefâtta 17 guruş değerinde 45 galle yün ve 8 guruş değerinde 4 kıyye penbe de bulunmaktaydı (BOA. RŞS, nr. 7428; 54a/1).

10. Borç ve Alacak Meselesi

Osman Ağa'nın muhallefâtının yazılma işlemi tamamlanınca sıra borç ve alacak hesaplarına gelmiştir. Osman Ağa'nın borç senetleri gereğince defterde toplam 583,5 guruş olarak kaydedilmiş olup alacaklıları tek tek hesapladığımızda toplam 563,5²⁹guruş çıkmaktadır. Cedid mahallesinden Acı Zakar'dan 105 guruş, Sırtbeğ (Sırtbey) Köyü ahalisinden 114,5 guruş, Muradlı Köyü'nden Elhac Yakub'dan 40 guruş, Ortaca Köyü'nden Receb oğlu Ahmed Efendi'den 110 guruş, Güvençli Köyü'nden Mustafa Beşe'den 40 guruş, Güvençli Köyü'nden Fazlı oğlu Hasan'dan 84 guruş ve aynı köyden Kara Mustafa'dan 70 guruş alacağı mevcuttur. Fakat hangi amaçla borç verdiği tespit edilememektedir (BOA. RŞS, nr. 7428; 54a/1).

Matlûb sözlükte ikrâz ve idâne olunmuş alacak (Şemseddin Sâmî, 2010, s. 1364) olarak tanımlamaktadır. Osman Ağa'nın muhallefâtının son sayfası bu alacaklarla alakalıdır (BOA. RŞS, nr.7428; 54b/1). Osman Ağa'ya borç verilen ve vakti gelince ödenmesi istenen bu alacaklarının toplamı defterde 50.015,5 guruş olarak kaydedilmiştir. Fakat bu alacaklar tekrar hesapladığında 49.405 guruş 33 paraya tekabül etmekte olup, bunun hesap hatasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Osman Ağa'nın 87 alacaklısı incelediğinde mumcu, sarrac,

²⁹ Belgede 583,5 guruş olarak kayıtlıdır. Bk. BOA. RŞS.7428 (1717) nr. 54a.

kasab, kürkçü, abacı gibi esnaf taifesine, köylerden şahıslara veya ahaliye, mahalle ahalisine, Müslim ve gayrimüslim pek çok kişiye borcu olduğu anlaşılmaktadır. Ne yazık ki devrin kayıtları Osman Ağa'nın bu borçlanmasının nedeni konusunda suskun kalmaktadır. Osman Ağa'nın 49.405 guruş 33 para tutarındaki nakdî alacaklılarının 12.039,5 guruş 10 parası, diğer bir ifadeyle %24,37'si gayrimüslimlerdenidir. Bunlar içinde 3.971 guruşluk alacak ile Dilan oğlu Bogoz, 2.224 guruşluk alacak ile Şairiyeci Dimitri başı çekmektedir. Buradan Osman Ağa'nın Müslüman ahalinin yanı sıra gayrimüslim ahali ile de ticaret yaptığı anlaşılmaktadır. Ayrıca borç ve alacak meselesi üzerinden dönemin Tekirdağ iktisadi hayatı hakkında bir çıkarımda bulunmak güçtür.

Osman Ağa'nın bu borçları daha sonradan 7429 (1718) numaralı Rodoscuk Şer'iyye sicilindeki hükümlere de konu olmuştur: 21 Cemâziyelâhir 1223 (14 Ağustos 1808) tarihli hüküm Baş muhasebe kalemî hulefâsından Mısırlızade Hafız Mehmed Emin'in Tekfurdağı âyânı müteveffa Osman Ağa zimmetinde 5 bin guruş alacağından 3.862 guruş alacağının teslim olunduğu fakat geriye kalan 1.137 guruş³⁰ alacağı hususu bu hükümlerden sadece biridir (BOA. RŞS, nr. 7429; 30a/2).

Sonuç

18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyılın başlarında Tekfurdağı (Rodoscuk)'nda müteaddit defalar ismi zikredilen Osman Ağa'nın âyânlık süreci ve muhallelât kaydından hareketle malvarlığı, nasıl bir hayat standardına sahip olduğu ve refah düzeyi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Mezkûrun hayat standardının ve refah seviyesinin, çağdaşı olan başka bir Tekfurdağı âyânının serveti ile mukayese edildiğinde ortaya çıkması mümkündür. Daha önce de zikredildiği üzere, Osman Ağa ve Çelebi Süleyman Ağa'nın âyânlık süreçleri iç içe geçmiş durumdadır. Tekfurdağı sabık âyânı Çelebi Süleyman Ağa'nın 15 Temmuz 1839 (3 Cemâziyelevvel 1255) tarihli tereke kaydına göre terekesinin toplam değeri 994.790 guruş 32 paradır (BOA. RŞS, nr. 7455; 19b/1). Tekfurdağı sabık âyânı Osman Ağa'nın 26 Nisan 1808 (29 Safer 1223) tarihli muhallelât kaydına göre muhallelâtının toplam değeri ise 50.663 guruştur. Çelebi Süleyman Ağa'nın terekesinin toplam değeri, Osman Ağa'nın muhallelâtının toplam değerinin yaklaşık 19 katı seviyesindedir. Osman Ağa'nın muhallelâtı, Çelebi Süleyman Ağa'nın tereke kaydıyla karşılaştırıldığında, Osman Ağa'nın servetinin nispeten daha düşük kaldığı görülmüştür. Borçları muhallelâtına eşit olan Osman Ağa'nın eşi ve çocuklarına, kayıtlarda yer aldığı şekliyle, *kendulerine bir nesne kalmayacağı*³¹ belirtilmiştir.

³⁰ Muhallelât kaydında Mısırlızade Emin Efendi'nin 1.138 guruş alacağı yazılıdır.

³¹ 7429 numaralı Rodoscuk (Tekirdağ) Şer'iyye Sicili'ne sayfa numarası verilirken tersten numaralandırıldığı için numaranın olduğu sayfa a yanındaki boş sayfa b olarak numaralandırılmıştır. BOA. RŞS, nr. 7429; 27a/4-27b/1, 29b/6, 36a/1.

Sonuç olarak, Osman Ağa'nın ardında bıraktığı menkul ve gayrimenkul malların listesini sunan bu muhallefât kaydı hem kendi biyografisine hem de devrin Tekfurdağı (Rodoscuk)'nda bulunduğu sosyal statünün yaşam standardına dair mühim detaylar barındırmaktadır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

- BOA., Ali Emirî Tasnifi Selim III (AE.SSLM.III.), 135-8195-1,2; 24-1386/1; 372/21221-1; 128/7806-1
- BOA., Cevdet Askeriye Tasnifi (C.AS), 1049-46093
- BOA., Cevdet Bahriye Tasnifi (C.BH), 150/7159-1; 210/9811; 123/5950-1,2,3 117/5672-1,2
- BOA., Cevdet Dahiliye Tasnifi (C.DH), 122-6058
- BOA., Mühimme Defteri (A.DVNS.MHM.d.), 210
- BOA., Rodoscuk Şer'iyeye Sicilleri (RŞS), Sicil No: 7416; 7417; 7420; 7422; 7426; 7427; 7428; 7429

Diğer Kaynaklar ve İncelemeler

- Akdağ, M. (1963). Osmanlı Tarihinde Âyanlık Düzeni Devri 1730-1839. *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 51-61.
- Barkan, Ö. L. (1966). Edirne Askerî Kassamı'na Âit Tereke Defterleri (1545-1659). *Belgeler*, 3(5-6), 1-479.
- Başarır, Ö. (2016). Muhallefât Kayıtları Işığında XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Taşra Görevlilerinden Diyarbakir Voyvodalarının Terekeleri. *Belleten*, 80(287), 59-84.
- Bowen, H. (1986). *A 'yân. EI*, 1. Leiden: Brill. 778.
- Bozkurt, F. (2011). *Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddi Kültüründe Değişim (1785-1875 İstanbul Örneği)* (Basılmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Bozkurt, F. (2013). Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 11(22), 193-229.
- Cevger, G. (2019). Akşehir Âyanı Hacı Paşazâde Ahmet Bey'in Terekesi. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5(1), 52-62.
- Cezar, Y. (1977). Bir Âyanın Muhallefâtı Havza ve Köprü Kazaları Âyanı Kör İsmail-Oğlu Hüseyin (Müsadere Olayı ve Terekenin İncelenmesi). *Belleten*, 41(161), 41-78.
- Çelik, M. (2022). XVIII. Yüzyılın Sonlarında Bir Muhallefâtın Müsâdere Süreci: Antalya Sancağı Mütessellimi Ebubekir Paşa. *Turcology Research*, 73, 146-156.

- Çınar, H. (2005). 18. Yüzyılda Ayıntab'da Bir Yerel Gücün Yükselişi ve Düşüşü: Battalzâdeler (Battaloğulları). *XIV. Türk Tarih Kongresi (Ankara: 9-13 Eylül 2002), Kongreye Sunulan Bildiriler* içinde (C. II, Kısım: I, ss. 431-453). Ankara.
- Develioğlu, F. (1992). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Ekinci, İ. (2013). Karadeniz'de Âyanlar ve Denizcilik. *Karadeniz Araştırmaları*, 37, 15-49.
- Ergenç, Ö. (1982). Osmanlı Klâsik Dönemindeki <<Eşraf ve A'yan>> Üzerine Bazı Bilgiler. *Osmanlı Araştırmaları*, 3(3), 105-118.
- Farooqi, S. (1979-1980). İstanbul'un İaşesi ve Tekirdağ-Rodosluk Limanı (16-17. Yüzyıllar). *ODTÜ Gelişme Dergisi*, (1979-1980 Özel Sayısı), 139-154.
- Farooqi, S. (1998). Zeytin Diyarında Güç ve Servet: Edremit Âyânından Müridzade Hacı Mehmed Ağa'nın Siyasi ve Ekonomik Faaliyetleri. Ç. Keyder ve F. Tabak (Ed.), Z. Altok, (Çev.), *Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım* içinde (ss. 82-100). İstanbul.
- Genç, M. (2000). İltizam. *İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 22, ss. 154-158). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Genç, M. (2014). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Görünür, L. ve Ögel, S. (2006). Osmanlı Kaftanları İle Entarilerinin Farkları ve Kullanılışları. *İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 59-68.
- Hourani, A. (1968). Ottoman Reform and the Politics of Notables. W. R. Polk ve R. L. Chambers (Ed.), *Beginings of Modernization in the Middle East the Nineteenth Century* içinde (ss. 41-68). Chicago.
- Işık, E. (1995). En'âm Sûresi. *İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 11, ss. 169-170). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- İnalçık, H. (1959). İslam Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, 1, 29-46.
- İnalçık, H. (1977). Centralization and Decentralization in the Ottoman Administration. T. Naff ve R. Own (Ed.), *Studies in Eighteenth Century Islamic History* içinde (ss. 27-52). London.
- Kalıpcı, M. E. (2013). *Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Müsadere Kurumu* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Kandemir, M. Y. (2010). eş-Şifâ. *İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 39, ss. 134-138). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Karasu, N. Y. (2022). XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Müsadere Süreci (Nazırzade Mehmed Ağa Örneği). *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(4), 2425-2437.

- Koçu, R. E. (1969). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.
- Köprülü, M. F. ve Uzunçarşılı, İ. H. (1979). Âyan. *İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 2, ss. 40-42). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Küpeli, Ö. (2011). Yenişehir (Bursa) Âyanı Sarıcaoğlu Osman Ağa ve Muhallefâtı. *History Studies*, 3(3), 245-263.
- Kütükoğlu, M. (2018). *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- McGowan, B. (1994). The Age of the Ayans, 1699-1812. H. İnalcık and D. Quataert (Ed.), *An Economic and Social History of the Ottoman Empire 1600-1914* içinde (ss. 637-758). Cambridge.
- Mert, Ö. (1991). Âyan. *İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 4, ss. 195-198). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Mert, Ö. (1999). Osmanlı Devleti Tarihinde Âyanlık Dönemi. G. Eren (Ed.), *Osmanlı* içinde (C. 4, ss. 174-180). Ankara.
- Midhat Kemal. (1334). *Ayanlar Devrinde Bolu*. Bolu: Bolu Matbaası.
- Mumcu, A. (1963). *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl*. Ankara: Ajans-Türk Matbaası.
- Nagata, Y. (1997). *Tarihte Âyanlar Karaosmanoğulları Üzerinde Bir İnceleme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Oral, Ö. (2016). *Osmanlı Tereke Kayıtlarındaki İthal İç Mekân Aydınlatma Eşyaları: 19. Yüzyılın Ortalarından 20. Yüzyılın Başlarına Geç Osmanlı İç Mekân Aydınlatmasının Sosyal ve Kültürel Tarihine Yönelik Mukayeseli Bir Etüt* (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Öğün, T. (1999). Osmanlı Devleti'nde Müsâdere Uygulamaları. *Osmanlı* içinde (C. 6, ss. 371-383). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Öğün, T. (2006). Müsâdere- Osmanlılar'da Müsâdere Usulü. *İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 32, ss. 67-68). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özcan, T. (2020). Muhallefât. *İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 30, ss. 405-406). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özdeğer, M. (2003). Ayan Era in the Ottoman Government. *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 29-42.
- Özen, M. E. (Mart 1980/1981). Türkçe'de Kumaş Adları. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 33, 291-340.
- Özkaya, Y. (2020). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları (1791-1808)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1972). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (C. III). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Pakalın, M. Z. (1993a). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (C. I). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Pakalın, M. Z. (1993b). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (C. II). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

- Polat, S. (2015). Çapanoğlu Ahmed Paşa'nın Muhallefâtı. *Tarih Okulu Dergisi*, 8(24), 85-120.
- Polat, S. (2017). *Yenilikçi Bir Âyan: Çapanoğlu Süleyman Bey* (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Şemseddin Sâmî. (2010). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Telci, C. (2007). Osmanlı Devleti'nde 18. Yüzyılda Muhallefat ve Müsâdere Süreci. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXII(2), 145-166.
- Ünal, M. A. (1987). Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsâdere. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 49, 95-111.
- Yaycıoğlu, A. (2012). Wealth, Power and Death: Capital Accumulation and Imperial Seizures in the Ottoman Empire (1453-1839). *Paper Presented at the Conference on New Perspectives in Ottoman Economic History*, 9-10 Kasım 2012. Yale Üniversitesi. 7 Temmuz 2024 tarihinde <http://www.econ.yale.edu/~egcenter/Yaycioglu%20-%20Wealth%20Death%20and%20Power%20-%20November%202012.pdf> adresinden erişildi.
- Yaycıoğlu, A. (2018). Geç Dönem Osmanlı Dünyasında Taşradaki İktidar Sahipleri ve İmparatorluk Çatışma mı, Ortaklık mı?. C. Woodhead (Ed.), Gül Çağalı Güven (Çev.), *Osmanlı Dünyası* içinde (ss. 557-578). İstanbul.
- Yıldız, N. (2006). Osmanlı İmparatorluğu'nda İngiliz Saatleri ve Topkapı Sarayı Koleksiyonu. *Belleten*, 70(259), 919-962.